

OSOBNOST I PRIRODA PRISUSTVA SADRŽAJA EKOLOGIJE U UDŽBENICIMA OSNOVNOŠKOLSKE ISLAMSKE VJERONAUKES

Nermin TUFEKČIĆ

UDK 502/504:281

SAŽETAK: U radu je, iz činjenice da islamski izvori naglašeno govore o ekologiji i odnosu čovjeka prema vlastitom okruženju, izvedena argumentacija za analizu osobnosti i prirode sadržaja ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke.

Cilj ovog istraživanja bio je da se ustanovi osobnost i priroda prisustva sadržaja ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke. Istraživački korpus za analizu bili su udžbenici osnovnoškolske Islamske vjeronauke korišteni u školskoj 2011/2012. godini.

Korištena je metoda analize sadržaja: vršena je analiza osnovnog teksta nastavnih jedinica, a jedinica analize u nastavnoj jedinici bio je sadržaj kojim je izražena ekološka vrijednost, pojam, pitanje ili zadatak.

Rezultati istraživačke analize udžbenika pokazali su da su sadržaji ekologije u udžbenicima za osnovnoškolsku Islamsku vjeronauku slabo zastupljeni, da je po prirodi sadržaja najzastupljenije znanje/činjenice, a da su vrijednosti i vještine manje zastupljene, te da su u udžbenicima prisutniji informativni od formativnih ekoloških sadržaja.

Ključne riječi: ekološki sadržaji, Islamska vjeronauka, udžbenici, održivi razvoj, ekološki odgoj

1. Uvod

Potreba za ekološkim odgajanjem i obrazovanjem je jedno od logičnih rješenja za izlazak iz sve aktuelnije ekološke katastrofe. Ekološki odgoj i obrazovanje usmjerava čovjeka na zdravu životnu sredinu, njene kvalitete, koje su preduvjet očuvanja i unapređenja zdravlja čovjeka, kako fizičkog tako i psihičkog. Ljudsko biće kao najodgovornije biće na planeti mora da razvija svijest o pravu na zdravu životnu sredinu svakog pojedinačnog živog bića jer opstanak

svih bića je međusobno uvjetovan i povezan.

Argumentaciju za analizu osobnosti i prirode sadržaja ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke pronalazimo u činjenici da islamski izvori naglašeno govore o ekologiji i odnosu čovjeka prema vlastitom okruženju. U Kur'anu, temeljnom islamskom vjerskom izvoru, brojni su primjeri u kojima se spominju rijeke, ptice, drveće, plodovi, voda i gdje se potcrtano i afirmativno govori o ekološkim

vrijednostima. "Sve životinje koje po zemlji hode i sve ptice koje na krilima svojim lete svjetovi su poput vas..." (Korkut, B. 1992:132).

Veliki je broj živopisnih kur'anskih opisa prirodnih ljepota, kao i hadisa poslanika Muhammeda, s.a.v.s., koje teže da kod čovjeka oblikuju osjećaj poštovanja prema prirodi u zakonitostima koje je uspostavio Allah, dž.š. Brojni su ajeti koji govore o "biljkama, voću, povrću, rastu, razvoju, klijanju, oplodnji i oprašivanju, svitanju, izmjeni dana i noći, vjetrovima,

ljepoti bilja, baščama, izvorima, kiši, rosi, pašnjacima, devama, pticama, komarcima, kravi, zmijsi, ribi, konjima, vuku, muhi, mravu, ovcu, žabi, pauku, leptiru, slonu, majmunu, psu, kozi, itd. Odvija se živa suradnja i borba za opstanak životinja, biljaka, brda i ljudi.” (Karić, 2008:64-69)

Poslanikova, s.a.v.s., praksa je obiluje ekološkim izjavama i primjerima poput: “Nema ni jednog muslimana koji zasadi sadnicu ili posije usjev, od koga štogod pojede ptica, čovjek ili životinja, a da mu se to sve ne računa posebnom sadakom” (El-Buhari, 2009:327). Vrhunsku proaktivnu ekološku svijest prepoznajemo u riječima Allahovog poslanika, s.a.v.s.: “Ako držiš sadnicu u svojoj ruci, a Sudnji dan je već nastupio, čak i tad, bez imalo dvoumljenja, trebaš da posadiš tu sadnicu.” (El-Qaradawi, 2002:72). Iz brojnih primjera iz Poslanikove, s.a.v.s, prakse zaključujemo da islamsko učenje čovjeka poziva na ekološko djelovanje i promišljanje i do najsitnijih detalja njegovog funkcioniranja u zajednici. Također, evidentni su brojni tekstovi muslimanskih autora koji ukazuju na islamske stavove o ekologiji, božanskom porijeklu prirode i načinu našeg ophođenja prema prirodi.

Školski udžbenik je složen sistem sastavljen od više međusobno povezanih komponenti (Laketa, 2008:51) i treba biti koncipiran tako da svaka nova nastavna jedinica za odgajnika bude nova razvojna stepenica.

Kvalitet udžbenika nije predmet stalne kritičke analize samo u našoj odgojno-obrazovnoj realnosti, već je to aktuelna tema u svim zemljama. Razvojem kvaliteta udžbenika značajno se doprinosi poboljšanju kvaliteta odgoja i obrazovanja u cijelosti, jer je kvalitet udžbenika u najdirektnijoj vezi s kvalitetom odgojno-obrazovnog procesa (Ivić i sar, 2008:17).

Sadržaji udžbenika predmet su mnogih istraživanja ponajviše zbog toga što predstavljaju osnovni didaktički alat u procesu odgoja i obrazovanja. Stoga je kvalitetan udžbenik neupitan zahtjev, ako se želi

kvalitetno provoditi nastavni proces. Jedan od indikatora kvalitetnog udžbenika je i prisustvo odgovarajućih sadržaja ekologije.

Udžbenici osnovnoškolske Islamske vjeronauke, imajući u vidu njihovu relativno skoriju pojavu, kao i samog predmeta Islamske vjeronauke, tek počinju dolaziti u fokus istraživačkih nastojanja. U tom smislu, istraživanju i analizi udžbenika osnovnoškolske Islamske vjeronauke prilazi se sa različitih aspekata. Imajući u vidu da su nastavni planovi i programi predmeta Islamske vjeronauke kao i udžbenici koje istražujemo utemeljeni na islamskim izvorima postoji osnovana pretpostavka i argumentacija za opravdanost istraživačke analize osobenosti i prirode prisustva sadržaja ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke.

2. Metod

Cilj istraživanja bio je da ustanovi osobenost i priroda prisustva sadržaja ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke. Da bi se dosegnoo istraživački cilj izvršena je

analiza osnovnoškolskih udžbenika Islamske vjeronauke od I do VIII razreda osnovne škole koji su se koristili u školskoj 2011/2012. godini. Udžbenik za deveti razred osnovne škole bio je u pripremi prilikom ovog istraživanja, te nije bio obuhvaćen ovim istraživanjem.

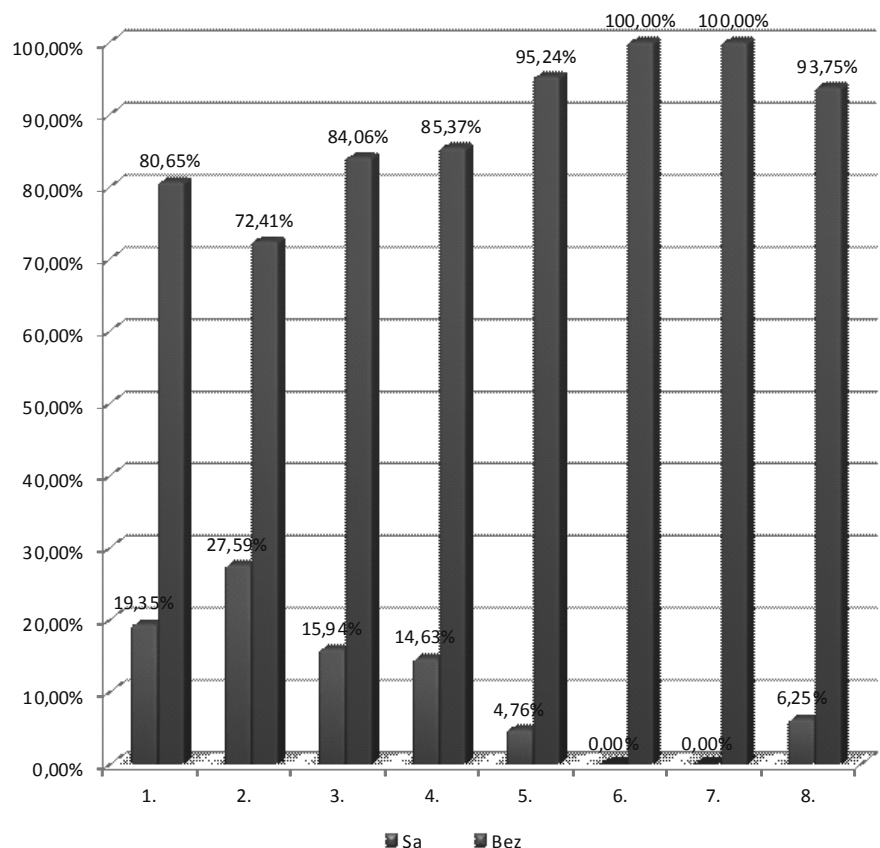
Korištena je metoda analize sadržaja: vršena je analiza osnovnog teksta nastavnih jedinica, jer je on glavni nosilac informacija u udžbeniku i analize didaktičkog dijela (pitanja, zadaci, zanimljivosti), a jedinica analize nastavnoj jedinici bio je sadržaj kojim je izražena ekološka vrijednost, pojam, pitanje ili zadatak.

3. Rezultati istraživanja

3.1. Zastupljenost sadržaja ekologije u udžbenicima

Rezultati istraživačke analize su pokazali kako udžbenik Islamske vjeronauke za *prvi razred* osnovne škole ima šest sadržaja ekologije.

U udžbeniku za *drugi razred* osnovnoškolske Islamske vjeronauke prisutno je šesnaest sadržaja ekologije.

Grafikon 1. Zastupljenost sadržaja ekologije u poređenju s ukupnim sadržajima u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke po razredima

Kada je u pitanju udžbenik Islamske vjeronauke za *treći razred* osnovne škole u njemu ima jedanaest sadržaja ekologije.

Udžbenik za *četvrti razred* osnovne škole predmeta Islamske vjeronauke ima ukupno dvanaest sadržaja ekologije.

U udžbeniku za *peti razred* Islamske vjeronauke evidentna su samo dva sadržaja sa ekološkim elementima.

Analizirajući udžbenik za *šesti razred* Islamske vjeronauke došli smo do podatka koji govori da ne postoji nijedan sadržaj sa ekološkim elementima, kako u udžbeniku za *šesti razred* tako i u udžbeniku za *sedmi razred* ne postoji nijedan sadržaj sa ekološkim elementima.

U udžbeniku za *osmi razred* Islamske vjeronauke postoje dva sadržaja sa ekološkim elementima.

Iz grafičkog prikaza 1 vidljivo je da su u nižim razredima sadržaji ekologije u udžbenicima mnogo više prisutniji nego u udžbenicima za više razrede. Potpuno odsustvo sadržaja ekologije je prisutno u udžbenicima za *šesti i sedmi razred*. Cjelokupno gledano sadržaji ekologije u udžbenicima za osnovnoškolsku Islamsku vjeronauku su slabo prisutni osim za *prvi i drugi razred* što možemo reći da je na zadovoljavajućem nivou u odnosu na udžbenike ostalih razreda. Ukupno evidentiranih sadržaja ekologije u svim udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke je 49 (12,37%) u odnosu na ukupan broj svih ostalih 347 (87,63%) sadržaja u osam analiziranih udžbenika osnovnoškolske Islamske vjeronauke.

3.2. Priroda prisustva sadržaja ekologije

Prirodu zastupljenosti sadržaja ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke ispitali smo prema Bloomovoj taksonomiji obrazovnih ciljeva (prema Slatina, 1998) i kroz teoriju učenja usmjerenog na razvoj kompetencija (prema Lalović, 2009) kroz tri segmenta: znanje/činjenice, vrijednosti, vještine.

3.2.1. Ekološka znanja/činjenice u udžbenicima

Ekološka *znanja/činjenice* odnose se na konkretna znanja o ekološkim činjenicama i njihovo razumijevanje; na shvatanje značaja i međusobne povezanosti svih ekoloških faktora, odnose između žive i nežive prirode; te na precizne činjenice o nivou zagađenja, obnovljivim izvorima energije, stanje u svijetu po pitanju ekologije, prirodna bogatstva kao i sve ostale forme sadržaja koje upućuju na konkretna znanja ili činjenice iz područja ekologije.

Udžbenik Islamske vjeronauke za *prvi razred* osnovne škole ima šest nastavnih sadržaja sa ekološkim elementima, a od tog broja ne postoji nijedan sadržaj koji se odnosi na znanja/činjenice.

U udžbeniku za *drugi razred* osnovnoškolske Islamske vjeronauke od ukupno šesnaest sadržaja sa ekološkim elementima, činjenice ili znanja su zastupljene pet puta.

Udžbenik za *treći razred* Islamske vjeronauke ukupno ima jedanaest sadržaja ekologije. Ekološke činjenice/znanja se kao sadržaj udžbenika pojavljuju pet puta.

Udžbenik *četvrtog* razreda Islamske vjeronauke ima dvanaest sadržaja ekologije.

U udžbeniku za *peti razred* Islamske vjeronauke evidentna su samo dva sadržaja ekologije, a od toga znanje/činjenice se pojavljuju dva puta.

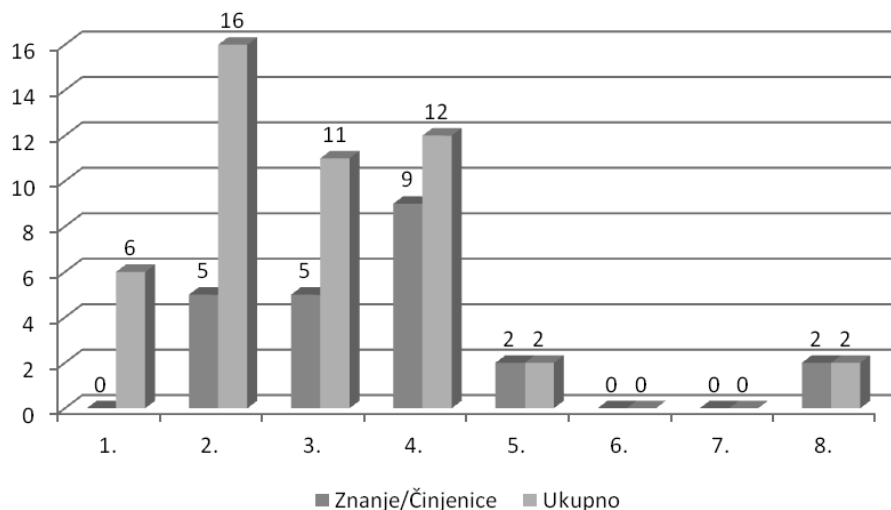
Udžbenici za *šesti i sedmi razred* uopće ne sadrže sadržaje ekologije.

U udžbeniku za *osmi razred* Islamske vjeronauke evidentna su samo dva sadržaja ekologije. Oba se javljaju u formi znanja/činjenica.

Dakle, rezultati istraživačke analize su pokazali kako su ekološka znanja/činjenice najzastupljenija u četvrtom razredu gdje se spominju devet puta. U drugom i trećem razredu udžbenika osnovnoškolske Islamske vjeronauke spominju se po 5 puta. U petom i osmom razredu se spominju samo po dva. U prvom, šestom i sedmom razredu udžbenika Islamske vjeronauke sadržaji ekologije koji se odnose na znanja/činjenice se ne spominju nikako. Zastupljenost većeg broja sadržaja ekologije u udžbenicima Islamske vjeronauke nižih razreda je logično jer je prvo potrebno usvojiti određena znanja i činjenice da bi se kasnije učenici mogli baviti tom temom i kako bi ta znanja kasnije prerastala u ekološke vrijednosti i vještine. Dok s druge strane je nelogično totalno odsustvo ekoloških znanja iz udžbenika Islamske vjeronauke za *prvi, šesti i sedmi razred* ili njihovo minimalno pojavljivanje u udžbenicima za *peti i osmi razred* Islamske vjeronauke.

3.2.2. Ekološke vrijednosti u udžbenicima

Kategoriji *ekološke vrijednosti* pripadaju one nastavne jedinice iz udžbenika Islamske vjeronauke koje

Grafikon 2: Ekološka znanja / činjenice u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke

iniciraju brigu o prirodi, biljkama, životinjama, zdravlju, solidarnost u otklanjanju posljedica koje su ekološki neprihvatljive, odgovornost za stanje u prirodi, obavezu odgovornosti zbog ekološki neprihvatljivih ponašanja i sl.

U udžbeniku Islamske vjeronauke za *prvi razred* osnovne škole od ukupno šest nastavnih sadržaja sa elementima ekologije tri sadržaja se odnose na vrijednosti.

U udžbeniku za *drugi razred* Islamske vjeronauke od ukupno šesnaest sadržaja sa elementima ekologije, vrijednosti kao kategorija se javljaju jedanaest puta.

Od ukupno jedanaest nastavnih jedinica sa sadržajem ekologije u udžbeniku osnovnoškolske Islamske vjeronauke za *treći razred* ekološke vrijednosti se kao sadržaj udžbenika pojavljuju pet puta, kao i kod kategorije činjenice/znanja.

Udžbenik *četvrtog razreda* Islamske vjeronauke ima dvanaest sadržaja ekologije, a ekološke vrijednosti se kao sadržaj ekologije javljaju samo jedanput.

U udžbeniku za *peti razred* Islamske vjeronauke evidentna su samo dva sadržaja ekologije i nijedan se ne odnosi na ekološke vrijednosti, te se one nikako ne pojavljuju u cijelom udžbeniku za peti razred Islamske vjeronauke.

Udžbenici Vjeronauke za *šesti i sedmi* razred uopće ne sadrže sadržaje ekologije.

U udžbeniku za *osmi razred* Islamske vjeronauke evidentna su samo dva sadržaja ekologije, a vrijednosti se ne pojavljuju nikako u cijelom udžbeniku za osmi razred Islamske vjeronauke.

Dakle, ekološke vrijednosti kojoj pripadaju nastavne jedinice iz udžbenika Islamske vjeronauke

najzastupljenije su u udžbeniku drugog razreda Islamske vjeronauke. Udžbenici za pet, šesti, sedmi i osmi razred nemaju evidentiranih sadržaja ekologije pod kategorijom ekološke vrijednosti što ujedno smatramo ne-logičnim i evidentnim nedostatkom navedenih udžbenika. Opći zaključak kada su u pitanju sadržaji ekologije tj. segment ekoloških vrijednosti je sličan kao i kod ekoloških znanja/činjenica a to je da one dominiraju u nižim razredima, a evidentno je skoro potpuno odsustvo u višim razredima udžbenika Islamske vjeronauke.

3.2.3. Ekološke vještine u udžbenicima

U kategoriju *ekološke vještine* ulaze one nastavne jedinice u udžbenicima Islamske vjeronauke koje upućuju na prepoznavanje ekoloških problema, kao i nastavne jedinice koje se odnose na socijalno područje, koje razvijaju senzibilitet za prepoznavanje ekoloških problema, intenciju poduzimanja određenih ekoloških radnji i razvijanja ekoloških navika kod učenika.

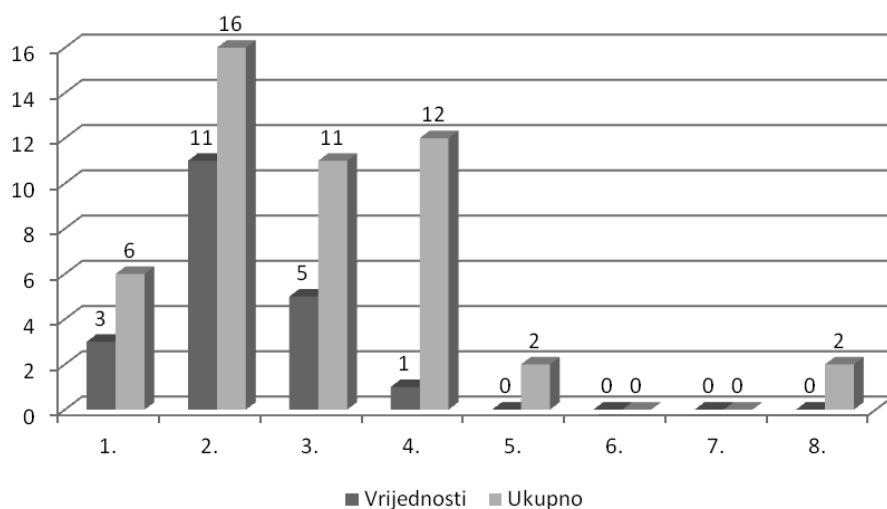
U udžbeniku Islamske vjeronauke za *prvi razred* osnovne škole od ukupno šest nastavnih sadržaja sa ekološkim elementima, tri sadržaja se odnose na vještine.

U udžbeniku za *drugi razred* osnovnoškolske Islamske vjeronauke od ukupno šesnaest sadržaja sa ekološkim elementima, vještine kao kategoriju nismo našli niti jednom da se pojavljuje.

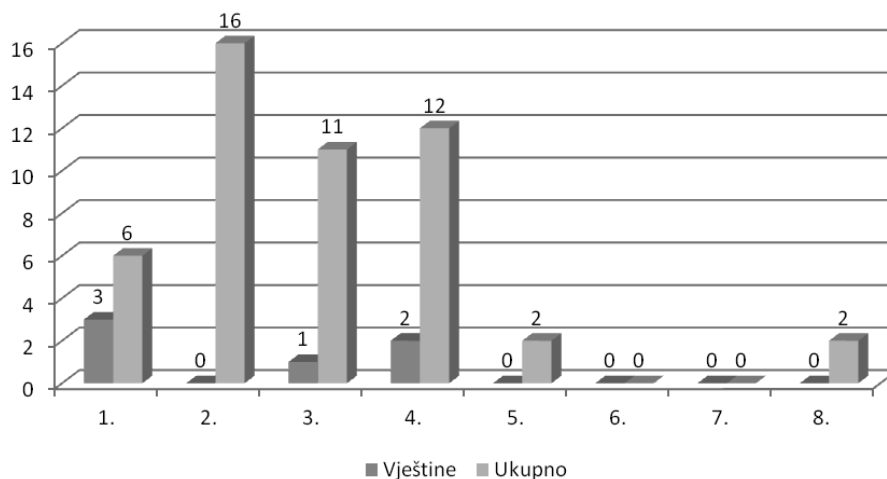
Od ukupno jedanaest nastavnih jedinica sa sadržajima ekologije u udžbeniku za *treći razred* Islamske vjeronauke, ekološke vještine se kao sadržaj udžbenika pojavljuju jedanput.

U udžbenik *četvrtog razreda* Islamske vjeronauke od ukupno dvanaest sadržaja ekologije vještine su zastupljene dva puta.

U udžbeniku za *peti razred* Islamske vjeronauke evidentna su samo dva sadržaja sa ekološkim elementima, a vještine isto kao i vrijednosti nikako nisu prisutne u sadržajima u cijelom udžbeniku.

Grafikon 3: Ekološke vrijednosti u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke

Grafikon 4: Ekološke vještine u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke

Udžbenici za *šesti i sedmi* razred nikako ne posjeduju nikakve sadržaje ekologije kako je i vidljivo iz tabele 2.

U udžbeniku za *osmi razred* Islamske vjeronauke evidentna su samo dva sadržaja ekologije, a vještine isto kao vrijednosti nikako nisu prisutne u cijelom udžbeniku Islamske vjeronauke za osmi razred.

I na kraju, ekološke vještine kao kategorija sadržaja ekologije su najzastupljenije u udžbeniku prvog razreda osnovnoškolske Islamske vjeronauke. Na drugom mjestu po zastupljenosti vještina među sadržajima ekologije je udžbenik četvrtog. Dalje slijedi udžbenik trećeg razreda osnovnoškolske Islamske vjeronauke sa samo jednim evidentiranim sadržajem vještina. Za peti, šesti, sedmi i osmi razred udžbenici Islamske vjeronauke nemaju evidentiranih sadržaja ekologije pod kategorijom ekološke vještine što je nedostatak navedenih udžbenika.

3.3. Način prezentiranja sadržaja ekologije

Kada je u pitanju način prezentiranja sadržaja ekologije u navedenim udžbenicima formirali smo tri kategorije po kojima smo razvrstavali sadržaje ekologije udžbenika osnovnoškolske Islamske vjeronauke.

Kategorija *eksplicitno prezentiranje* obuhvata sve sadržaje ekologije, pojmove ili vrijednosti o kojima se govori direktno sa ili bez njihovog imenovanja.

Analizirajući udžbenike osnovnoškolske Islamske vjeronauke došli smo do sljedećih rezultata. U udžbeniku za *prvi razred* osnovnoškolske Islamske vjeronauke eksplicitno prezentiranje sadržaja ekologije zastupljeno je sa 33,33%.

Udžbenik *drugog razreda* osnovnoškolske Islamske vjeronauke govori o sadržajima ekologije na eksplicitan način u 37,50% svih sadržaja ekologije.

Sadržaji ekologije koji se eksplicitno prezentiraju u *trećem razredu* su zastupljeni sa 27,27% među svim sadržajima ekologije.

U udžbeniku za *četvrti razred* smo evidentirali pet sadržaja ekologije koji se prezentiraju na eksplicitan način što govori o 41,66% eksplicitnih sadržaja ekologije tog udžbenika.

Udžbenici za *peti, šesti, sedmi i osmi razred* predmeta Islamske vjeronauke nemaju uopće evidentiranih sadržaja ekologije koji se prezentiraju na eksplicitan način.

Kategorija *implicitno prezentiranje* sadržaja ekologije obuhvata one sadržaje ekologije, pojmove ili vrijednosti o kojima tekst ne govori direktno, već prešutno, kao da se podrazumijeva.

U udžbeniku za *prvi razred* osnovnoškolske Islamske vjeronauke implicitno su predstavljena dva sadržaja.

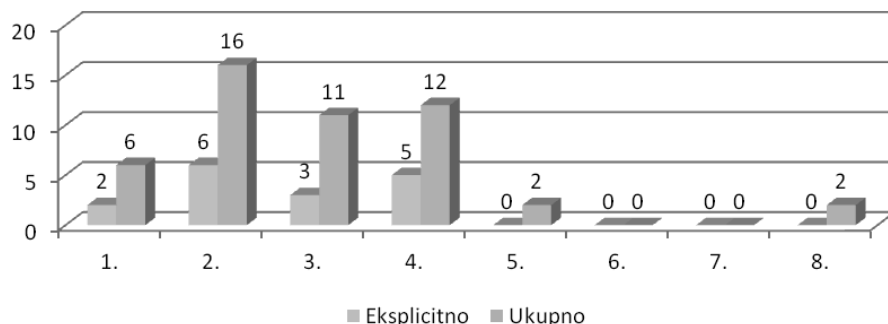
Drugi razred Islamske vjeronauke u svom udžbeniku ima evidentirana isto dva sadržaja ekologije koji su implicitno prezentirani.

Imamo tri evidentirana sadržaja ekologije koji su implicitno prezentirani u *trećem razredu* osnovnoškolske Islamske vjeronauke.

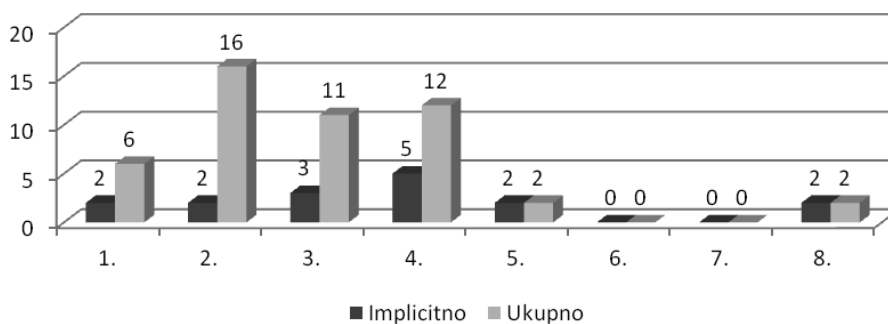
Imamo pet evidentiranih sadržaja ekologije koji sadržaj prezentiraju implicitno u udžbeniku *četvrtog razreda*.

Za udžbenik *petog razreda* Islamske vjeronauke imamo evidentirana 2 sadržaja koji imaju implicitan način prezentiranja sadržaja.

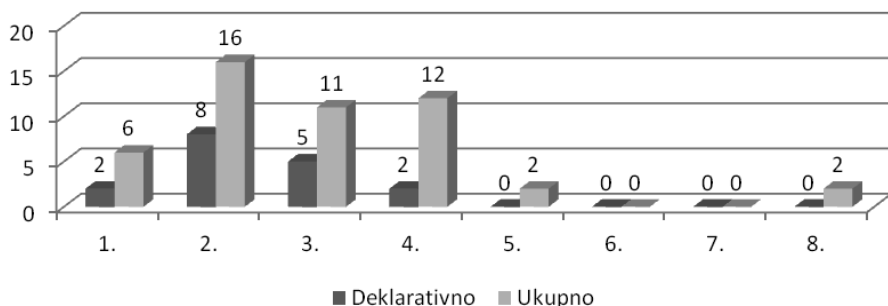
Udžbenici za *šesti i sedmi razred* nemaju evidentiranih sadržaja ekologije koji su prezentirani na implicitan način što dovoljno

Grafikon 5: Eksplicitni ekološki sadržaji u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke

Grafikon 6: Implicitni sadržaji ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke

Grafikon 7: Deklarativni sadržaji ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke

govori samo za sebe. U udžbeniku za *osmi razred* imamo kao i u šestom razredu evidentirana dva sadržaja ekologije koji su prezentirani na implicitan način.

Kategorija *deklarativno prezentiranje* obuhvata one ekološke pojmove ili vrijednosti koji se u tekstu spomenu ili imenuju, ali ne postoji objašnjenje istog. U tabeli tri vidimo brojčano stanje deklarativno prezentiranih sadržaja po razredima odnosno udžbenicima i njihove procentualne odnose spram ukupnog broja sadržaja ekologije svakog pojedinog udžbenika kao i odnose u procentima prema cjelokupnom broju deklarativno prezentiranih sadržaja ekologije pojedinačno u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke.

U udžbeniku za *prvi razred* osnovnoškolske Islamske vjeronauke deklarativno su prezentirana dva sadržaja.

Udžbenik *drugog razreda* osnovnoškolske Islamske vjeronauke deklarativno prezentira osam sadržaja.

U *trećem razredu* je deklarativno prezentirano pet sadržaja.

U cijelom udžbeniku za *četvrti razred* osnovnoškolske Islamske vjeronauke ukupno smo evidentirali

svoga dva sadržaja koji pripadaju kategoriji deklarativno prezentiranih sadržaja.

U udžbenicima za *peti, šesti, sedmi i osmi razred* osnovnoškolske Islamske vjeronauke nema evidentiranih sadržaja koji se prezentiraju na deklarativan način.

Konstatiramo da ovakav način prezentiranja sadržaja ekologije održava prilično ravnomjeran trend od prvog do petog razreda u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke dok kako smo naveli u višim razredima osnovne škole nismo ih prepoznali za evidentiranje. Grafikon 3 malo prije navedeno predstavlja na jasan način gdje možemo vidjeti da sve tri kategorije ovog zadatka su u ravnomjernom trendu u nižim razredima dok u višim razredima ih nema nikako ili veoma malo, što svakako predstavlja određeni nedostatak udžbenika za više razrede.

Istraživački rezultati ove analize pokazali kako su eksplicitni, implicitni i deklarativni sadržaji ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke najravnomjernije raspoređeni. Eksplicitno prezentiranih sadržaja ukupno u svim razredima ima šesnaest, implicitno prezentiranih

sadržaja ekologije ima isto šesnaest, a deklarativno prezentiranih sadržaja ekologije u svih osam udžbenika osnovnoškolske Islamske vjeronauke ima sedamnaest.

3.4. Karakter prisustva sadržaja ekologije

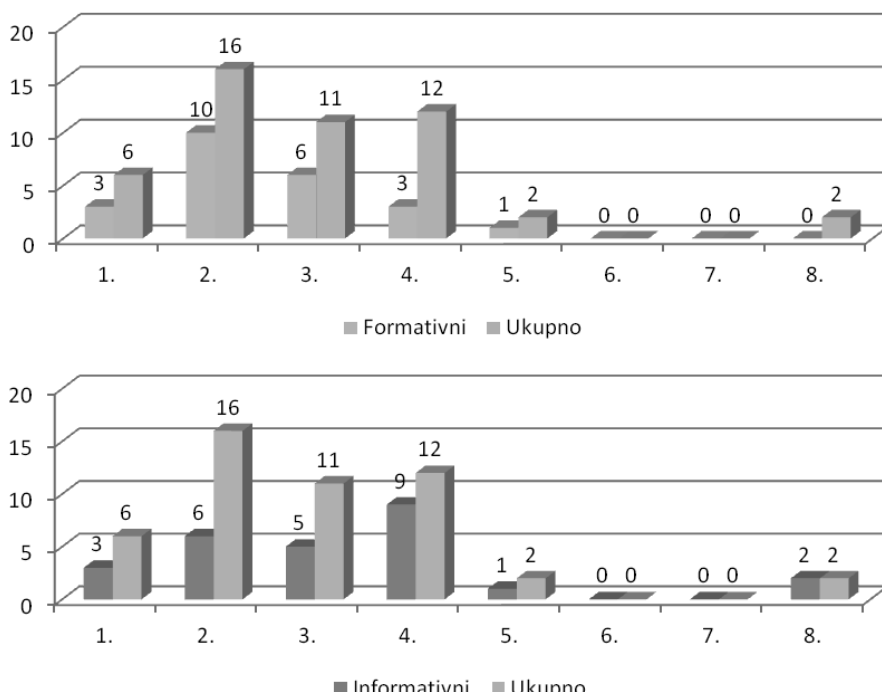
Naredna analiza govori o prirodi sadržaja ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke s obzirom na njihov formativni ili informativni karakter.

Kategorija sadržaja ekologije sa formativnim karakterom u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke obuhvata sadržaje koji podstiču učenike ili ih poziva na rješavanje ekoloških problema odnosno koji podstiču učenike na usvajanje i formiranje konkretnih i ispravnih ekoloških stavova, ponašanja i postupaka kod učenika. Kategoriji informativnih sadržaja pripadaju svi ostali sadržaji ekologije iz analiziranih udžbenika koji bez podsticanja, usputno, preko sadržaja lekcije informiraju učenika o nekoj ekološkoj činjenici, znanju, pojavi.

Ovako definiranu podjelu sadržaja ekologije smatrali smo neophodnom zbog činjenice da svi sadržaji, pa i sadržaji ekologije, moraju biti kvalitetno didaktički oblikovani, zanimljivi i sa određenim kvalitetom poruke koju u sebi sadrže. Od izuzetne važnosti je motivacijska vrijednost samog sadržaja kao i njegova krajnja implikacija koju treba da postigne kod učenika. Veoma je bitno da sadržaj omogućava da se lahko usvaja i da se proces učenja ne doživljava kao teret.

Rezultati analize pokazali su kako od sadržaja ekologije koji su evidentirani u udžbeniku osnovnoškolske Islamske vjeronauke za *prvi razred*, tačnije njih šest, tri su formativnog, a tri su informativnog karaktera, što u procentima za obje kategorije iznosi po 50% od sadržaja ekologije, a po 9,67% od svih sadržaja udžbenika za prvi razred osnovnoškolske Islamske vjeronauke.

Udžbenik za *drugi razred* ima ukupno šesnaest sadržaja ekologije

Grafikon 8: Zbirni prikaz sadržaja ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke s osvrtom na formativni ili informativni karakter sadržaja ekologije u udžbenicima.

i od toga su deset sa formativnim karakterom, a šest sa informativnim karakterom. Formativni predstavljaju 62,50% od svih sadržaja ekologije tog udžbenika, dok informativni predstavljaju 37,50% od sadržaja ekologije.

Treći razred u svom udžbeniku ima ukupno jedanaest sadržaja ekologije a od toga su šest formativnog a pet informativnog karaktera. Formativni predstavljaju 54,55% od svih sadržaja ekologije. Sadržaji informativnog karaktera u udžbeniku za treći razred predstavljaju 45,45% od ukupnog broja sadržaja ekologije.

U udžbeniku za *četvrti razred* osnovnoškolske Islamske vjeronauke evidentirali smo dvanaest sadržaja ekologije od čega su tri formativnog karaktera a devet informativnog karaktera. Procentualno posmatrano formativni sadržaji predstavljaju 25% od svih sadržaja ekologije. Sadržaji ekologije sa informativnim karakterom za isti udžbenik predstavljaju 75% od ukupnog broja sadržaja ekologije.

Peti razred u svom udžbeniku ima evidentirana dva sadržaja ekologije i to jedan formativni i jedan informativni.

Udžbenici za *šesti i sedmi razred* predmeta Islamske vjeronauke kako je vidljivo i iz prethodnih zadataka i evidencija nemaju nikakvih sadržaja ekologije pa tako ni sadržaja formativnog ili informativnog karaktera.

U udžbeniku za *osmi razred* Islamske vjeronauke imamo dva sadržaja ekologije i od toga su oba informativnog karaktera što predstavlja 100% od ukupnog broja sadržaja ekologije.

Konstatiramo da su rezultati istraživačke analize pokazali različito ukupno i po razredima prisustvo informativnih i formativnih sadržaja. Zastupljeniji su informativni od formativnih sadržaja, a formativni su zastupljeniji na manjem školskom uzrastu.

4. Umjesto zaključka

odgoj i obrazovanje u ideji održivog razvoja imaju jednu od najznačajnijih uloga, posebno gledano kroz prizmu utjecaja koji mogu da ostvare

na vrijednosti u društvenoj zajednici kroz formiranje zdravijeg kulturnog koncepta i odnosa prema izazovima ekologije. Obrazovanje za održivi razvoj je proces učenja koji kod ljudi obogaćuje znanja i svijest o ekologiji, razvija potrebne vještine i stručnost za rješavanje ekoloških izazova i razvija stavove, motive i obaveze za donošenje ispravnih odluka.

Istraživački rezultati pokazali su sljedeće:

- Generalno gledano, sadržaji ekologije u udžbenicima za osnovnoškolsku Islamsku vjeronauku slabo su zastupljeni, izuzetak su samo udžbenici za prvi i drugi razred kod kojih je prisustvo sadržaja ekologije na zadovoljavajućem nivou;
- Znanje/činjenice kao kategorija sadržaja ekologije ukupno je evidentirano dvadeset tri puta u svim udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke, vrijednosti su zabilježene dvadeset puta, a vještine samo šest puta u svih osam udžbenika Islamske vjeronauke. Zabilježeno je potpuno odsustvo vrijednosti i vještina kao kategorija ekologije u svim udžbenicima od petog do osmog razreda Islamske vjeronauke i u njima je samo četiri puta evidentirano znanje/činjenice kao sadržaj ekologije.
- Istraživački rezultati pokazali su kako su eksplicitni, implicitni i deklarativni sadržaji ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke najravnomjernije raspoređeni. Eksplicitno prezentiranih sadržaja ukupno u svim razredima ima šesnaest, implicitno prezentiranih sadržaja ekologije ima isto šesnaest, a deklarativno prezentiranih sadržaja ekologije u svih osam udžbenika osnovnoškolske Islamske vjeronauke ima sedamnaest.
- Dakle, istraživački rezultati pokazali su različito ukupno i po razredima prisustvo informativnih i formativnih sadržaja. Zastupljeniji su informativni od formativnih sadržaja, a formativni su zastupljeniji na manjem školskom uzrastu.

- Istraživački rezultat po kojem su sadržaji ekologije u udžbenicima za osnovnoškolsku Islamsku vjeronauku slabo zastupljeni, izuzemu li se udžbenici za prvi i drugi razred kod kojih je prisustvo ekoloških sadržaja na zadovoljavajućem nivou, jasan je signal autorima udžbenika i onima koji bdiju nad procesom izrade vjeronaučnih udžbenika kako bi u prvoj reviziji postojećih ili izradi novih udžbenika trebalo voditi računa o značajnijem uključivanju sadržaja ekologije.
- Činjenica da je znanje kao kategorija sadržaja ekologije ukupno evidentirano dvadeset tri puta u svim udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke, vrijednosti su zabilježene dvadeset puta, a vještine samo šest puta u svih osam udžbenika Islamske vjeronauke, te da je zabilježeno potpuno odsustvo vrijednosti i vještina kao kategorija sadržaja ekologije alarmira da u procesu uključivanja sadržaja ekologije u vjeronaučne udžbenike treba voditi računa o većem prisustvu vrijednosti i vještina kao kategorija sadržaja ekologije.
- Činjenicu da su zastupljeniji informativni od formativnih sadržaja ekologije u udžbenicima osnovnoškolske Islamske vjeronauke treba ispraviti u prvoj reviziji postojećih ili izradi novih udžbenika i dati prednost prisustvu formativnih sadržaja.

Ukoliko škola omogući i pomogne učenicima da steknu neophodna znanja iz okoline i ekologije, formira kod njih pozitivne stavove, navike, uvjerenja, odgovornosti i pozitivna djelovanja prema okolini u kojoj žive, moći ćemo govoriti o posjedovanju ekološke kulture učenika. Ekološka kultura uključuje i voljni odnos pojedinca prema životnoj sredini. O postojanju ekološke kulture možemo govoriti onda kada je pojedinac sposoban da procijeni stanje životne sredine, da programira ekološki nepovoljne reakcije na određene postupke u životnoj sredini i ukoliko u skladu s tim djeluje.

Lliteratura

- Begović, I. (2007). *Vjeronauka 1 za prvi razred osnovne škole*. Sarajevo: El-Kalem
- El-Buhari, Muhammed b. Ismail (2009). *Buharijeva zbirka hadisa – Sahihu-l-Buhari*, (prijevod Hasan Škapur i grupa prevodilaca). tom II, Sarajevo: Visoki saudijski komitet.
- El-Qaradawi, Y. (2002). *Značaj vremena u životu muslimana*. Sarajevo: Muslimansko bratstvo.
- Grabus, E. i Bašić, M. (2009). *Vjeronauka 6 za šesti razred osnovne škole*. Sarajevo: El-Kalem
- Grabus, E., Neimarlija, M., Purković, A. i Zukić, M. (2011). *Vjeronauka 8 za osmi razred osnovne škole*. Sarajevo: El-Kalem
- Ivić, I. i sar. (2008): *Opšti standardi kvaliteta udžbenika: vodič za dobar udžbenik*, Novi Sad: Platoneum.
- Karić, E. (2008): Ekološke poruke Kur'ana. *Novi Muallim/Časopis za odgoj i obrazovanje*, septembar 2008, str. 64-69.
- Korkut, B. (1992): *Kur'an s prevodom*. Medina Munevvera: Kompleks Hadimul-Haramejni-š-Šerifejni-l-Melik Fahd za štampanje Mushafi Šerifa.
- Laketa, N. (2008): Tekstualne vrednosti udžbenika. *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta u Užicu br. 10*. Užice: Učiteljski fakultet, str. 51-68.
- Lalović, Z. (2009): *Naša škola metode učenja/nastave u školi*. Podgorica: Zavod za školstvo.
- Ništović, H., Ništović, I. i Valjevac, M. (2008). *Vjeronauka 4 za četvrti razred osnovne škole*. Sarajevo: El-Kalem
- Pleh, M., Tinjak, M. i Nežirovac, M. (2008). *Vjeronauka 3 za treći razred osnovne škole*. Sarajevo: El-Kalem
- Prljača, P. i Halilović, N. (2008). *Vjeronauka 5 za peti razred osnovne škole*. Sarajevo: El-Kalem
- Slatina, M. (1998): *Nastavni metod: prilog pedagoškoj moći suđenja*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Sulejmanović, Š. i Husić, S. (2010). *Vjeronauka 7 za sedmi razred osnovne škole*. Sarajevo: El-Kalem
- Tinjak, M. (2008). *Vjeronauka 2 za drugi razred osnovne škole*. Sarajevo: El-Kalem

الموجز

خصوصية وطبيعة وجود مواضيع عن البيئة في الكتب المدرسية لمادة التربية الإسلامية للمرحلة الابتدائية

نرمين توفيك تشييتش

تتحدث المصادر الإسلامية بكثرة عن البيئة وعلاقة الإنسان بمحيطه، لذا فإن هذا العمل يستخرج من ذلك الأدلة لتحليل خصوصية وطبيعة المواضيع البيئية في كتب مادة التربية الإسلامية للمرحلة الابتدائية. وقد كان الهدف من هذا البحث التعرف على خصوصية وطبيعة المواضيع البيئية في كتب مادة التربية الإسلامية للمرحلة الابتدائية، واعتمد للتحليل الكتب المدرسية لمادة التربية الإسلامية المستخدمة في العام الدراسي ٢٠١٢/١١٠٢.

تم اتباع طريقة تحليل المضمون: فتم تحليل النص الأساسي للوحدات التدريسية، وكانت وحدة التحليل هي المضمون الذي يحتوي على قيمة أو مفهوم أو سؤال أو وظيفة بيئية بارزة.

وقد أظهرت نتائج التحليل البحثي ندرة وجود المضامين البيئية في كتب مادة التربية الإسلامية للمرحلة الابتدائية، وأن ما هو موجود منها يتمثل في الحقائق المعرفية، مع ندرة وجود القيم والمهارات، وبوجود للمعلومات أكثر من التكوين البيئي.

الكلمات الرئيسية: مضامين بيئية، التربية الإسلامية، الكتب المدرسية، النمو المستدام، التربية البيئية

Summary

PARTICULARITY AND NATURE OF THE TOPIC ABOUT ECOLOGY IN TEXTBOOKS FOR THE ISLAMIC RELIGIOUS STUDIES FOR PRIMARY SCHOOLS

Nermin Tufekčić

The article draws the arguments from the Islamic sources that often stress the significance of ecology and the relation of man towards his environment, for the analysis of nature and particularity of the topic of ecology in textbooks of the Islamic religious studies for primary schools.

The aim of this research was to establish the particularity and the nature of inclusion of the topic of ecology in textbooks for the Islamic religious studies for primary schools. The research analysis covered the textbooks for the Islamic religious studies for primary schools used in academic 2011/2012 year. We used the method of content analysis: the basic text of the teaching units was analysed, and the unit of the analysis in a teaching unit was the content related to ecological value, idea, question or task.

The results of the research analysis of the textbook indicate the lack of ecology related topics, and whatever is contained in the text concerning ecology in its nature is mainly facts and information, whereas the values and skills related to the topic in much lesser degree. Thus of the little ecology content that of informative character is more present than the formative.

Key words: ecology content, the Islamic religious studies, textbooks, sustainable development, ecological upbringing.